

Door de tijd heen

De volgende historische gegevens hebben te maken met voedsel en staan in willekeurige volgorde:

- 1 Kort na de ontdekkingsreizen van Columbus naar Amerika maken de Europeanen kennis met de aardappel.
  - 2 De meier van de Frankische koning Karel de Grote zorgt ervoor dat er voldoende horige boeren zijn om de oogst binnen te halen.
  - 3 Jagersgemeenschappen in de Indusvallei vestigen zich op plaatsen waar zij kunnen oogsten van de planten die zij gezaaid hebben.
  - 4 De inwoners van de Hollandse steden in de bloeitijd van de Republiek kopen hun graan in het Oostzeegebied.
  - 5 De Romeinse Senaat beloont de veteranen uit hun legioenen met boerderijen in de veroverde gebieden.
  - 6 Terwijl de mannen van jagersgemeenschappen in de Indusvallei op jacht gaan, verzamelen de vrouwen allerlei vruchten en zaden.
- 2p 1 Zet deze zes gegevens in de juiste volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Prehistorie en oudheid

Gebruik bron 1.

Een bewering:

De godsdienst van Echnaton vertoont overeenkomst met het christendom.

- 2p 2 Ondersteun deze bewering met de bron.

Gebruik bron 2.

Stel: Je doet onderzoek naar de uitbreiding van het Romeinse imperium. Je vindt deze tekst van Plinius en je vraagt je af of deze bron bruikbaar is voor twee onderdelen van je onderzoek:

- 1 de leefwijze van Germaanse stammen aan de grens van het Romeinse Rijk;
  - 2 de argumenten die de Romeinen gebruiken om hun imperialisme te rechtvaardigen.
- 6p 3 Bepaal de bruikbaarheid van deze bron voor je onderzoek door:
- eerst bij elk van beide onderdelen de informatie te noteren die de bron er over geeft en
  - vervolgens uit te leggen dat de functie van Plinius de betrouwbaarheid van de bron voor elk onderdeel waarschijnlijk vergroot en
  - ten slotte uit te leggen waarom over de eigen opvattingen van de Chauken weinig zekerheid bestaat.

Gebruik bron 3.

Een conclusie:

Deze bron maakt duidelijk dat in het Romeinse Rijk sprake is van **wederzijdse** beïnvloeding tussen de plaatselijke cultuur en de Romeinse cultuur.

- 2p 4 Ondersteun deze conclusie met de bron.

De middeleeuwen

- De periode van de vroege middeleeuwen wordt de "tijd van monniken en ridders" genoemd.
- 4p **5** Geef je commentaar op deze benaming door:
- met een kenmerkend aspect van de vroege middeleeuwen duidelijk te maken waarom dit de tijd van "monniken" genoemd kan worden en
  - met een kenmerkend aspect van de vroege middeleeuwen duidelijk te maken waarom dit de tijd van "ridders" genoemd kan worden en
  - twee andere benamingen te kiezen die de vroege middeleeuwen ook historisch juist zouden kunnen karakteriseren.

Gebruik bron 4.

- Op grond van de bron kun je vaststellen dat:
- deze bron past bij een kenmerkend aspect van de vroege middeleeuwen en
  - in het rijk van Omar op het gebied van de godsdienst sprake is van zowel verandering als van continuïteit.
- 5p **6** Noem het kenmerkende aspect dat bij deze bron past en leg met de bron uit waardoor er zowel sprake is van verandering als van continuïteit.

Gebruik bron 5.

- Een bewering:
Met het Edict van Pîtres heeft koning Karel de Kale geprobeerd het centrale gezag in zijn rijk te versterken.
- 4p **7** Licht dit toe door:
- uit te leggen op welke manier dit edict het centrale gezag in het rijk van Karel zou kunnen versterken en
  - (zonder bron) een oorzaak te noemen waardoor koning Karel de Kale er niet in slaagt de controle op zijn rijk te versterken en
  - (zonder bron) een oorzaak te noemen waardoor de Franse koningen dit eeuwen later wel kunnen.

Vroegmoderne tijd

- Gebruik bron 6.*
- Uit deze bron kun je de conclusie trekken dat de opstand tegen koning Filips II:
- een burgeroorlog is en
  - een godsdienstoorlog.
- 2p **8** Leg dit met de bron uit.

- In 1585 werd in Franeker, toen een stad met een universiteit, de eerste Hortus Botanicus (botanische tuin) opgericht. In 1594 volgde de universiteitsstad Leiden dit voorbeeld. In deze botanische tuinen werden planten uit verre landen verzameld en bestudeerd, zoals aardappelen, maïs, tomaten, tulpen en tabak. De oprichting van botanische tuinen past bij twee kenmerken van die tijd.
- 4p **9** Noem die twee kenmerken en geef per kenmerk aan waardoor deze past bij het oprichten van een botanische tuin.

Gebruik bron 7.

In de buitenlandse handel van de Republiek is naast verandering ook continuïteit te zien.

- 2p **10** Leg uit welke continuïteit zichtbaar is.

Gebruik bron 8.

De opdrachten waarmee de ontdekkingsreizigers van de zestiende eeuw op reis gestuurd werden, verschillen van de opdracht van James Cook in de achttiende eeuw.

- 3p **11** Licht dit toe door:

- eerst de opdracht van James Cook te noemen en
- daarna een verschil te noemen tussen deze opdracht en de opdrachten voor ontdekkingsreizigers in de zestiende eeuw en
- ten slotte een verklaring te geven voor dit verschil.

In de achttiende eeuw vindt een uitbouw van de Europese expansie plaats.

- 2p **12** Leg uit welk verband er bestaat tussen de uitbouw van de Europese expansie en de trans-Atlantische slavenhandel.

De Engelse abolitionisten aan het einde van de achttiende eeuw richtten zich in hun eerste campagnes op de afschaffing van de trans-Atlantische slavenhandel, omdat zij verwachtten dat door afschaffing van deze handel het lot van de slaven in Amerika zou verbeteren.

- 2p **13** Leg uit welke redenering zij daarbij volgden.

Gebruik bron 9.

Stel: Je doet onderzoek naar de Franse Revolutie van 1789 en gaat uit van twee mogelijke oorzaken:

- 1 de belastingdruk was te hoog en
- 2 het Franse volk haatte Marie-Antoinette.

Dan vind je deze brief. In deze bron komen beide oorzaken naar voren.

- 4p **14** Leg uit waarom deze bron beter bruikbaar lijkt voor een onderzoek naar de hoge belastingdruk, maar minder bruikbaar lijkt voor een onderzoek naar de populariteit van Marie-Antoinette.

Door de tijd heen

De volgende historische gebeurtenissen staan in willekeurige volgorde:

- 1 Tijdens de godsdienstoorlogen in Engeland wordt de katholieke Mary Stuart in opdracht van haar nicht, de protestantse koningin Elisabeth I, onthoofd.
  - 2 Twee maanden na de wapenstilstand waarmee de Eerste Wereldoorlog eindigt, breekt in Berlijn de Spartakistenopstand uit. Bij deze opstand wordt de radicale socialiste Rosa Luxemburg gedood.
  - 3 In de Verenigde Staten ontstaat een jacht op communistische spionnen die atoomgeheimen verraden zouden hebben. Het echtpaar Julius en Ethel Rosenberg wordt na een proces ter dood gebracht.
  - 4 De Franse koningin Marie-Antoinette wordt op het Plein van de Revolutie in Parijs onthoofd, omdat de democratische revolutie is geradicaliseerd.
  - 5 Tijdens de jaarlijkse paardenrennen van Epson springt de suffragette (strijdster voor vrouwenkiesrecht) Emily Wilding Davison voor het paard van de koning. Zij wordt vertrapt door de paardenvoeten.
  - 6 Verzetstrijdster Hanny Schaft wordt gefusilleerd door de Duitse bezetter.
- 2p **15** Zet deze gebeurtenissen in de juiste volgorde, van vroeger naar later. Noteer alleen de nummers.

Moderne tijd

Tussen de Industriële Revolutie en de opkomst van verschillende emancipatiebewegingen in de negentiende eeuw bestaat een oorzakelijk verband.

- 2p **16** Leg dit verband uit met een voorbeeld van een emancipatiebeweging uit de negentiende eeuw.

Gebruik bron 10 en 11.

Stel: Je hebt een werkstuk gemaakt over kinderarbeid in Nederland tussen 1900 en 1965 en je zoekt een foto bij je werk. Je kiest de foto uit 1911, omdat je die representatiever voor je onderwerp vindt.

- 4p **17** Licht je keuze toe door uit te leggen:
- (met de foto uit 1911) of deze een situatie weergeeft die in die tijd veel voorkomt en
  - (met de foto uit 1957) of deze een situatie weergeeft die in die tijd veel voorkomt.

Onderzoekers van de moderne tijd zijn vaak voorzichtig met het gebruik van historische foto's als bron.

- 1p **18** Noem daarvoor een reden.

Gebruik bron 12.

Deze anekdote komt uit de catalogus van een tentoonstelling in Duitsland over de Jodenvervolgving tussen 1933 en 1945. De makers van de tentoonstelling hebben hun expositie "Ein offenes Geheimnis" (een openbaar geheim, iets dat iedereen weet, maar waarvan iedereen doet alsof het niet bestaat) genoemd.

Naar aanleiding hiervan kom je tot twee uitspraken:

- 1 In deze anekdote komt het begin van de openlijke Jodenvervolgving in Duitsland goed naar voren.
- 2 Deze anekdote geeft het thema van de tentoonstelling "Ein offenes Geheimnis" goed weer.

4p **19** Ondersteun beide uitspraken met de bron.

Gebruik bron 13.

In dit gedicht geeft Annie M.G. Schmidt commentaar op sociaal-economische en cultureelmentale aspecten van de tijd waarin zij leeft.

4p **20** Noem bij elk aspect haar commentaar op de Nederlandse maatschappij in de jaren dertig en leg uit hoe dit in haar gedicht naar voren komt.

In de eerste maanden van de bezetting stelde de Duitse overheid zich in eigen ogen soepel op tegenover de Nederlandse bevolking.

2p **21** Geef hun politiek en hun militair motief voor deze opstelling.

Gebruik bron 14.

Dit fragment uit de roman van Jung Chang is een bruikbare bron voor een onderzoek naar het leven in het totalitaire China.

3p **22** Licht dit toe door:

- (zonder bron) een kenmerk van een totalitaire staat te noemen en
- (met bron) daarmee aan te geven dat China in die tijd een totalitair bewind heeft en
- een argument te geven voor de betrouwbaarheid van deze bron voor dit onderzoek.

Gebruik bron 14.

Bij nader inzien heb je twijfels over de representativiteit van deze bron voor een onderzoek naar het totalitaire China.

2p **23** Leg uit waardoor je twijfelt aan de representativiteit van deze bron voor dit onderzoek.

Na 1945 kregen zowel de Sovjet-Unie als de Verenigde Staten belangstelling voor Vietnam.

2p **24** Leg uit dat deze belangstelling verband hield met de internationale verhoudingen na 1945.

De Europese integratie kent een beginpunt in het van start gaan van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal, de EGKS, in 1952. In de EGKS brachten Frankrijk, West-Duitsland, Italië, België, Luxemburg en Nederland hun kolen- en staalproductie onder gezamenlijk beheer.

- 2p **25** Leg uit welk verband er bestond tussen deze samenwerking en de Tweede Wereldoorlog.

Gebruik bron 15 en 16.

Met deze twee bronnen kunnen sociaalculturele veranderingen in de jaren zestig in Nederland worden beschreven.

- 3p **26** Geef deze beschrijving door:
- uit de ingezonden brief de kritiek op het televisieprogramma te halen en
  - aan de reactie van Harry Mulisch twee veranderingen uit de jaren zestig te ontleen.

In de veranderingsprocessen van de jaren zestig speelde de televisie een belangrijke rol.

- 2p **27** Leg dat uit.